

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επαγγελματική εξουθένωση Εκπαιδευτών Ενηλίκων σε Κέντρα
Δια Βίου Μάθησης επιπέδου 2 της Θεσσαλίας

ΚΟΥΤΣΟΔΗΜΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΚΑΛΟΚΥΡΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

ΛΑΡΙΣΑ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2018

Περίληψη

Η επαγγελματική εξουθένωση είναι ένα αρκετά συχνό φαινόμενο σε διάφορους κλάδους επαγγελματιών τα τελευταία έτη. Η ακαδημαϊκή κοινότητα έχει ξεκινήσει να ερευνά το σύνδρομο αυτό και ιδιαίτερα στην υγεία και την εκπαίδευση. Ωστόσο η ερευνητική δραστηριότητα αναφορικά με την επαγγελματική εξουθένωση στην Εκπαίδευση Ενηλίκων είναι περιορισμένη παγκοσμίως και ιδιαίτερα στην Ελλάδα. Η έρευνα αυτή επιχείρησε να διερευνήσει τα επίπεδα της επαγγελματικής εξουθένωσης Εκπαιδευτών Ενηλίκων ΚεΔιΒιΜ επιπέδου 2 Θεσσαλίας. Ερευνήθηκαν επίσης και οι παράγοντες που δύνανται να επιφέρουν το σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης στους Εκπαιδευτές Ενηλίκων όπως επίσης και οι συνέπειες του συνδρόμου στην ψυχική και σωματική υγεία καθώς και την επαγγελματική ζωή. Τα επίπεδα επαγγελματικής εξουθένωσης συσχετίστηκαν με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτών. Το δείγμα της παρούσας έρευνας συστάθηκε από 108 εκπαιδευτές ενηλίκων που εργάζονται ή εργάστηκαν πρόσφατα σε ΚεΔιΒιΜ επιπέδου 2 στην περιοχή της Θεσσαλίας. Η μεθοδολογική προσέγγιση που επιλέχθηκε ως πιο κατάλληλη ήταν ο συνδυασμός ποσοτικής και ποιοτικής προσέγγιση, και για το σκοπό αυτό συλλέχθηκαν 100 ερωτηματολόγια και 8 συνεντεύξεις. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να συμπληρώσουν ένα ερωτηματολόγιο με θεματικούς άξονες που αφορούσαν την επαγγελματική εξουθένωση, τους παράγοντες επαγγελματικής εξουθένωσης και τις συνέπειες επαγγελματικής εξουθένωσης, καθώς και ερωτήσεις σχετικά με τα δημογραφικά τους στοιχεία. Αντίστοιχη θεματολογία είχαν και οι ερωτήσεις της συνέντευξης. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν πως οι εκπαιδευτές ενηλίκων έχουν υψηλές τιμές στην υποκλίμακα της συναισθηματικής εξάντλησης, μέτριες τιμές στην υποκλίμακα της αποπροσωποποίησης και υψηλές τιμές σε αυτή της προσωπική επίτευξης (η κλίμακα αυτή βαθμολογείται αντίστροφα). Δεν εντοπίστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στην επαγγελματική εξουθένωση σε σχέση με δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτών, όπως για παράδειγμα το φύλο, τις σπουδές, τα χρόνια προϋπηρεσίας, τις ώρες εργασίας και τη διατήρηση άλλης απασχόλησης. Ωστόσο εντοπίστηκε πως οι νεότεροι ηλικιακά εκπαιδευτές είναι πιο επιρρεπείς στο σύνδρομο. Από τη μελέτη προέκυψε επίσης πως παράγοντες που έχουν σχέση με το επάγγελμα και το φόρτο εργασίας ενδέχεται να εξουθενώσουν τους εκπαιδευτές. Ως πιο συχνές συνέπειες αναφέρονται η χαμηλή απόδοση των τμημάτων και τα ψυχοσωματικά προβλήματα των εκπαιδευτών. Τα ευρήματα αυτά

συζητώνται συγκριτικά με την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Ευελπιστούμε ότι η παρούσα έρευνα δύναται να εμπλουτίσει την υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με την επαγγελματική εξουθένωση των Εκπαιδευτών Ενηλίκων στην Ελλάδα, ώστε μελλοντικά να βοηθήσει την πρόληψη και καταπολέμηση του φαινομένου βελτιώνοντας την ποιότητα του παρεχόμενου έργου.

Λέξεις – κλειδιά: επαγγελματική εξουθένωση, εκπαιδευτές ενηλίκων, παράγοντες επαγγελματικής εξουθένωσης, συνέπειες επαγγελματικής εξουθένωσης

Περιεχόμενα

Περίληψη	2
Abstract.....	Error! Bookmark not defined.
Κατάλογος Πινάκων.....	Error! Bookmark not defined.
Συνομογραφίες	Error! Bookmark not defined.
Εισαγωγή	Error! Bookmark not defined.
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	Error! Bookmark not defined.
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	Error! Bookmark not defined.
ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ.....	Error! Bookmark not defined.
Εισαγωγικά – επισκόπηση κεφαλαίου.....	Error! Bookmark not defined.
1.1 Γενική θεωρητική προβληματική	Error! Bookmark not defined.
1.2 Οι έννοιες της μάθησης, της εκπαίδευσης, της Δια Βίου Μάθησης, και της Εκπαίδευσης Ενηλίκων	Error! Bookmark not defined.
1.3 Θεωρητικές προσεγγίσεις για το ρόλο του εκπαιδευτή ενηλίκων.....	Error! Bookmark not defined.
1.3.1. Malcolm Knowles.....	Error! Bookmark not defined.
1.3.2. Carl Rogers.....	Error! Bookmark not defined.
1.3.3. Paulo Freire	Error! Bookmark not defined.
1.3.4. Jack Mezirow.....	Error! Bookmark not defined.
Σύνοψη – σύνδεση με επόμενα	Error! Bookmark not defined.
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	Error! Bookmark not defined.
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	Error! Bookmark not defined.
Εισαγωγικά – επισκόπηση κεφαλαίου.....	Error! Bookmark not defined.

2.1 Τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης (Κε.Δ.ι.Βι.Μ.2) ως φορείς της Δια Βίου Μάθησης, Εκπαίδευσης και Κατάρτισης στην Ελλάδα	Error! Bookmark not defined.
Σύνοψη – σύνδεση με επόμενα	Error! Bookmark not defined.
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	Error! Bookmark not defined.
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΞΟΥΘΕΝΩΣΗ.....	Error! Bookmark not defined.
Εισαγωγικά – επισκόπηση κεφαλαίου.....	Error! Bookmark not defined.
3.1 Ορισμός επαγγελματικής εξουθένωσης.....	Error! Bookmark not defined.
3.2. Η επαγγελματική εξουθένωση στην εκπαίδευση	Error! Bookmark not defined.
3.3 Παράγοντες επαγγελματικής εξουθένωσης	Error! Bookmark not defined.
3.3.1 Ατομικοί Παράγοντες	Error! Bookmark not defined.
3.3.2 Περιβαλλοντικοί παράγοντες: Εργασιακοί και οργανωσιακοί.....	Error! Bookmark not defined.
3.3.3 Παράγοντες συναλλαγής.....	Error! Bookmark not defined.
3.4 Συμπτώματα και συνέπειες της επαγγελματικής εξουθένωσης.....	Error! Bookmark not defined.
3.5 Η επαγγελματική εξουθένωση στην εκπαίδευση	Error! Bookmark not defined.
3.5.1 Βιβλιογραφική Ανασκόπηση.....	Error! Bookmark not defined.
3.6 Η επαγγελματική εξουθένωση στην Εκπαίδευση Ενηλίκων.....	Error! Bookmark not defined.
3.6.1 Βιβλιογραφική Ανασκόπηση.....	Error! Bookmark not defined.
3.6.2 Κριτική Αποτίμηση των ερευνών	Error! Bookmark not defined.
3.7 Αναγκαιότητα και σημασία της έρευνας	Error! Bookmark not defined.
Σύνοψη – σύνδεση με επόμενα	Error! Bookmark not defined.
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	Error! Bookmark not defined.
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	Error! Bookmark not defined.
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	Error! Bookmark not defined.
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΥΡΗΜΑΤΑ.....	Error! Bookmark not defined.
Εισαγωγικά – επισκόπηση κεφαλαίου.....	Error! Bookmark not defined.
4.1 Σκοπός και επιμέρους στόχοι της έρευνας.....	Error! Bookmark not defined.
4.2 Ερευνητικά Ερωτήματα	Error! Bookmark not defined.
4.3 Μεθοδολογία της έρευνας.....	Error! Bookmark not defined.
4.4 Πληθυσμός δείγμα και δειγματοληψία	Error! Bookmark not defined.
4.5 Εργαλεία Μέτρησης	Error! Bookmark not defined.
4.5.1. Επιλογή Ερωτηματολογίου	Error! Bookmark not defined.
4.5.2. Ερωτήσεις αναφορικά με την Επαγγελματική Εξουθένωση.....	Error! Bookmark not defined.
4.5.3. Ερωτήσεις αναφορικά με τους Παράγοντες Επαγγελματικής Εξουθένωσης.....	Error! Bookmark not defined.
4.5.4 Ερωτήσεις αναφορικά με τις Συνέπειες της Επαγγελματικής Εξουθένωσης.....	Error! Bookmark not defined.

4.5.5 Συνέντευξη	Error! Bookmark not defined.
4.6 Εγκυρότητα και Αξιοπιστία. Περιορισμοί της έρευνας.	Error! Bookmark not defined.
Σύνοψη – σύνδεση με επόμενα	Error! Bookmark not defined.
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.....	Error! Bookmark not defined.
ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΥΡΗΜΑΤΑ	Error! Bookmark not defined.
Εισαγωγικά – επισκόπηση κεφαλαίου.....	Error! Bookmark not defined.
5.1 Παρουσίαση, ανάλυση δεδομένων του Ερωτηματολογίου	Error! Bookmark not defined.
5.1.1 Επίπεδα Επαγγελματικής Εξουθένωσης Εκπαιδευτών	Error! Bookmark not defined.
5.1.2 Συσχέτιση επιπέδων Επαγγελματικής Εξουθένωσης (Ε.Ε.) με τα δημογραφικά/ επαγγελματικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών	Error! Bookmark not defined.
5.2.3 Παράγοντες Επαγγελματικής Εξουθένωσης	Error! Bookmark not defined.
5.2.4 Συνέπειες Επαγγελματικής Εξουθένωσης.....	Error! Bookmark not defined.
5.2 Παρουσίαση, ανάλυση δεδομένων των Συνεντεύξεων .	Error! Bookmark not defined.
5.2.1 Άξονας 1 Επαγγελματική Εξουθένωση	Error! Bookmark not defined.
5.2.2 Άξονας 2 Παράγοντες επαγγελματικής εξουθένωσης	Error! Bookmark not defined.
5.2.3 Άξονας 3 Συνέπειες Επαγγελματικής Εξουθένωσης	Error! Bookmark not defined.
Σύνοψη – σύνδεση με επόμενα	Error! Bookmark not defined.
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ	Error! Bookmark not defined.
ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	Error! Bookmark not defined.
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6.....	Error! Bookmark not defined.
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ	Error! Bookmark not defined.
Εισαγωγικά – επισκόπηση κεφαλαίου.....	Error! Bookmark not defined.
6.1 Συμπεράσματα σχετικά με το 1ο ερευνητικό ερώτημα .	Error! Bookmark not defined.
6.2 Συμπεράσματα σχετικά με το 2ο ερευνητικό ερώτημα .	Error! Bookmark not defined.
6.3 Συμπεράσματα σχετικά με το 3ο ερευνητικό ερώτημα .	Error! Bookmark not defined.
6.4 Συμπεράσματα σχετικά με το 4ο ερευνητικό ερώτημα .	Error! Bookmark not defined.
6.5 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	Error! Bookmark not defined.
Σύνοψη.....	Error! Bookmark not defined.
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	6
Παράρτημα Α.....	Error! Bookmark not defined.
Ερωτηματολόγιο.....	Error! Bookmark not defined.
Παράρτημα Β.....	Error! Bookmark not defined.
Οδηγός συνέντευξης.....	Error! Bookmark not defined.
Το πρωτόκολλο της Συνέντευξης (Interview Protocol)	Error! Bookmark not defined.

Το εργαλείο της Συνέντευξης	Error! Bookmark not defined.
Παράρτημα Γ	Error! Bookmark not defined.
Απαντήσεις Συνεντεύξεων.....	Error! Bookmark not defined.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Abel, M. H., & Sewell, J. (1999). Stress and burnout in rural and urban secondary school teachers. *Journal of Educational Research*, vol. 92, p. 287-293.

Adams, E. (1999). Vocational Teacher Stress and Internal Characteristics. *Journal Of Career And Technical Education*, 16(1).

<http://dx.doi.org/10.21061/jcte.v16i1.705>

Adams, E. (2001). A proposed causal model of vocational teacher stress. *Journal Of Vocational Education & Training*, 53(2), 223-246.

<http://dx.doi.org/10.1080/13636820100200153>

Αναγνωστόπουλος Φ. & Παπαδάτου Γ. (1992). Παραγοντική σύνθεση και εσωτερική συνοχή του ερωτηματολογίου καταγραφής της επαγγελματικής εξουθένωσης σε δείγμα νοσηλευτριών. *Ψυχολογικά Θέματα*, 5, 183-202.

Ανθοπούλου, Ε. (2017). *Απόψεις Εκπαιδευτών στα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης της περιφερειακής ενότητας Λάρισας σχετικά με τον ρόλο του Εκπαιδευτή Ενηλίκων στο πλαίσιο λειτουργίας των Κέντρων Δια Βίου Μάθησης*. (Διπλωματική Εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Antoniou, A., Polychroni, F. and Vlachakis, A. (2006). Gender and age differences in occupational stress and professional burnout between primary and high-school teachers in Greece. *Journal of Managerial Psychology*, 21(7), pp.682-690.

Bakker, A. & Schaufeli, W. (2000). Burnout contagion processes among teachers. *Journal of applied social psychology*, 30, 289-308.

Βάμβουκας, Μ. (2002). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης.

- Βασιλόπουλος, Φ. Σ. (2012). Η επαγγελματική εξουθένωση και η σχέση της με το κοινωνικό άγχος στους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. *Hellenic Journal of Psychology*, Vol. 9, 18-44.
- Βεργίδης, Δ. & Πρόκου, Ε. (2005). *Σχεδιασμός, Διοίκηση, Αξιολόγηση Προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων*. τόμος Α. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
- Βέττας, Χ. (2016). *Διερεύνηση της επαγγελματικής εξουθένωσης και του εργασιακού άγχους των εργαζομένων στα ΚΠΑ–ΟΑΕΔ. Η συμβολή της εκπαίδευσης στην αντιμετώπισή τους*. (Διπλωματική Εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
- Betoret, F. D. (2009). Self-efficacy, school resources, job stressors and burnout among Spanish primary and secondary school teachers: a structural equation approach. *Educational Psychology*, 29(1), 45-68
- Billingsley, B. S. (1993). Teacher Retention and Attrition-in Special and General Education: A Critical Review of the Literature. *The Journal of Special Education*, 27(2), 137-174.
- Brewer, E. and McMahan, J. (2003). Job Stress and Burnout among Industrial and Technical Teacher Educators. *Journal of Vocational Education Research*, 28(2), pp.125-140.
- Brock, B. L., & Grady, M. L. (2000). *Rekindling the flame: Principals combating teacher burnout*. Thousand Oaks, California: Corwin Press, Inc
- Byrne, B. (1991). Burnout: Investigating the impact of background variables for elementary, intermediate, secondary, and university educators. *Teaching and Teacher Education*, 7(2), pp.197-209.
- Γαλάνης, Β. (2016). *Η επαγγελματική εξουθένωση των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και η επίδραση της οικονομικής κρίσης*. (Διπλωματική Μελέτη. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο). Ανακτήθηκε 5 Μαΐου 2018, από: <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/32322>
- Calderhead, J. (2001). Handbook of research on teaching. In V. Richardson (Ed.), *International experiences of teaching reform* (4th ed.). Washington, DC: American Educational Research Association.

- Capel, S. A. (1987). The incidence of and influences on stress and burnout in secondary school teachers. *British Journal of Educational Psychology*, 57, 279–288.
- Carson, J. (2006) *Be Your Own Self-Esteem Coach*. London: Whiting & Birch
- Carter, S. (1998). Teacher stress and burnout. Organizing systems to support competent social behavior in children and youth. Ανακτήθηκε από : <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED380970.pdf>
- Chang, M.L. (2009). An Appraisal Perspective of Teacher Burnout: Examining the Emotional Work of Teachers. *Educational Psychology Review*, 21, 193-218.
- Chang, Y. (2012). The relationship between maladaptive perfectionism with burnout: Testing mediating effect of emotion-focused coping. *Personality and Individual Differences*, vol. 53, p. 635-639.
- Chenevey, J., Ewing, J., & Whittington, S. (2008). Teacher Burnout and Job Satisfaction Among Agricultural Education Teachers. *Journal Of Agricultural Education*, 49(3), 12-22. <http://dx.doi.org/10.5032/jae.2008.03012>
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Cordes, C. & Daugherty, T.W. (1993). A review of an integration of research of job burnout. *Academy of Management Review*, 18(4), 621-656.
- Courau, S. (2000). *Τα βασικά εργαλεία του εκπαιδευτή ενηλίκων*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Creswell, J. W. (2011). *Η έρευνα στην εκπαίδευση: σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας*. (μτφ. Ν. Κουβαράκου). Αθήνα: Έλλην. (έτος έκδοσης πρωτότυπου 2008)
- Δαβράζος, Γ. (2015). Διερεύνηση πηγών στρες και συνδρόμου επαγγελματικής εξουθένωσης σε εκπαιδευτικούς Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. *Νέος Παιδαγωγός* (6), 84-94. Ανακτήθηκε από : http://www.biologyinschool.gr/wpcontent/uploads/2015/09/6_Teyxos_Neou_Paidagogou_Septemvriou_2015.pdf

- Δεληβοριά, Μ. (2007). *Απόψεις των καταρτιζομένων που παρακολουθούν προγράμματα Επαγγελματικής κατάρτισης τα οποία υλοποιούνται σε πιστοποιημένα κέντρα Επαγγελματικής κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.) του Ν. Αττικής σχετικά με την αποτελεσματικότητα των δράσεων Επαγγελματικής Συμβουλευτικής ως προς την Επαγγελματική τους ανάπτυξη*. Διπλωματική Εργασία. Πάτρα: Ε.Α.Π.
- Δανηλίδου, Α. (2013). *Η μελέτη της Επαγγελματικής Εξουθένωσης των Εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης με τρία εναλλακτικά μοντέλα: το μοντέλο της Maslach, το μοντέλο της Pines και το μοντέλο της Κοπεγχάγης*. Διπλωματική Εργασία. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Demirel, E. & Cephe, P. T. (2014). Looking into burnout levels among English language instructors. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 11(1), 1-14.
- Δεσλή, Ε. (2017). *Σύγχρονη διερεύνηση του βαθμού επαγγελματικής δέσμευσης και επαγγελματικής εξουθένωσης των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης*. Διπλωματική Εργασία. Πάτρα: Ε.Α.Π
- Δήμου, Ε. (2011). *Μοντέλο Πιστοποίησης Ποιότητας Ψηφιακού Εκπαιδευτικού Υλικού για Εκπαίδευση Ενηλίκων με τη μέθοδο της Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης*. (Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Dewey, J. (1933). *How We Think. A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*. Boston: D.C.Health.
- Drake, B., & Yadama, G. N. (1996). A structural equation model of burnout and job exit among child protective services workers. *Social Work Research*, 20(3), 179- 188.
- El Helou, M., Nabhani, M., & Bahous, R. (2016). Teachers' views on causes leading to their burnout. *School Leadership & Management*, 36(5), 551-567.
- Embich, J. (2001). The Relationship of Secondary Special Education Teachers' Roles and Factors That Lead to Professional Burnout. *Teacher Education and Special Education: The Journal of the Teacher Education Division of the Council for Exceptional Children*, 24(1), pp.58-69.

- Emery, D.W. & Vandenberg, B. (2010). Special education teacher burnout and ACT. *International Journal of Special Education*, 25(3), 119-131. Ανακτήθηκε από: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ909042.pdf>
- E.O.Π.Π.Ε.Π. (2018). Ανακτήθηκε από <http://www.eoppep.gr/index.php/el/>
- European Commission (2001). *Making a European area of lifelong learning a reality*. Luxembourg. Office for Official Publications of the European Communities.
- Fejgin, N., Ephraty, N. and Ben-Sira, D. (1996). Work Environment and Burnout of Physical Education Teachers. *Journal of Teaching in Physical Education*, 15(1), pp.64-78.
- Freire, P. (1976). *Η αγωγή του καταπιεζόμενου*. Αθήνα: Κέδρος - Ράππας.
- Freudenberger, H. J. (1974). *Staff burn-out*. *Journal of Social Issues*.
- Freudenberger, H.J., & North, G. (1985). *Women's burnout: How to spot it, how to reverse it, and how to prevent it*. New York: Doubleday.
- Ghanizadeh, A. and Jahedizadeh, S. (2015). Teacher Burnout: A Review of Sources and Ramifications. *British Journal of Education, Society & Behavioural Science*, 6(1), pp.24-39.
- Grayson, J., & Alvarez, H. (2008). School climate factors relating to teacher burnout: A mediator level. *Teaching and Teacher Education: An International Journal of Research and Studies*, 24(5), 1349-1363
- Griffith, W. (1999). Biologic and pharmacologic regulation of mammalian glutathione synthesis. *Free Radic Biol Med*, 27, 922-935
- Haggerty, R., Sherrod, L., Garmezy, N., Rutter, M., (1996). *Stress, Risk, and Resilience in Children and Adolescents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hodge, G., Jupp, J. and Taylor, A. (1994). Work stress, distress and burnout in music and mathematics teachers. *British Journal of Educational Psychology*, 64(1), pp.65-76.

- Hogan, R. and McKnight, M. (2007). Exploring burnout among university online instructors: An initial investigation. *The Internet and Higher Education*, 10(2), pp.117-124.
- Jarvis, P. (2004). *Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση: θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Jarvis, P. (2005). *Οι Θεμελιωτές της Εκπαίδευσης Ενηλίκων*, Αθήνα: Μεταίχμιο
- Κάμτσιος, Σ., & Λώλης, Θ. (2016). Βιώνουν οι Έλληνες εκπαιδευτικοί την επαγγελματική εξουθένωση; ο ρόλος των δημογραφικών χαρακτηριστικών και των καθημερινών στρεσογόνων ερεθισμάτων. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 9(1), 40-87. doi:<http://dx.doi.org/10.12681/jret.10277>
- Κάντας, Α. (1995). *Οργανωτική – Βιομηχανική Ψυχολογία: Κίνητρα, επαγγελματική ικανοποίηση*, Ηγεσία. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κάντας, Α. (1996). Το σύνδρομο της επαγγελματικής εξουθένωσης στους εκπαιδευτικούς και σε εργαζόμενους σε επαγγέλματα υγείας και πρόνοιας. *Ψυχολογία*, 3(2), 71-85.
- Kantas, A., & Vassilaki, E. (1997). Burnout in Greek teachers: Main findings and validity of the Maslach Burnout Inventory. *Work and Stress*, 11, 94-100.
- Κεδράκα, Κ. (2008). *Μεθοδολογία λήψης συνέντευξης*. Ανάκτηση Απρίλιος 3, 2018, από <http://www.adulteduc.gr>
- Knowles, M. (2005). *The Adult Learner* (6th ed), Burlington: Elsevier
- Knowles M., Holton III, E., & Swanson, R. (1998). *The adult learner : the definitive classic in adult education and human resource development*. Amsterdam: Elsevier.
- Kokkinos, C. (2007). Job stressors, personality and burnout in primary school teachers. *British Journal of Educational Psychology*, 77, 229-243.
- Κόκκος, Α. (2003). *Ο Μετασχηματισμός των Στάσεων και ο Ρόλος του Εμπυχωτή*. Πάτρα, Μέντωρ Εκπαιδευτική.

- Κόκκος, Α. (2005). *Θεωρητικό πλαίσιο και προϋποθέσεις μάθησης. Μεθοδολογία Εκπαίδευσης Ενηλίκων*. Τόμος Α. Πάτρα: ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΧΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
- Κόκκος, Α. (2011). *Σύγχρονες Προσεγγίσεις της Εκπαίδευσης Ενηλίκων*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Kolb, D. A., (1984). *Experiential Learning*. Englewood Cliffs, NJ.: Prentice Hall.
- Κουλαουζίδης, Γ. (2016). Η κριτική σκέψη κάνει την διαφορά ή σε τι διαφέρει η Εκπαίδευση Ενηλίκων;. *Εκπαίδευση Ενηλίκων Και Πολιτισμός Στην Κοινότητα*, (22). Ανακτήθηκε 06/01/2017 από <http://cretaadulteduc.gr/blog/?p=1147>
- Koustelios, A. and Tsigilis, N. (2005). The relationship between burnout and job satisfaction among physical education teachers: a multivariate approach. *European Physical Education Review*, 11(2), pp.189-203.
- Κουτσοδήμου, Β. (2017). Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα: Ιστορική Αναδρομή και Λόγοι Χαμηλής Συμμετοχής στη Δια Βίου Μάθηση. Στο: *Εκπαίδευση στον 21ο αιώνα: θεωρία και πράξη. Αναζητώντας το ελκυστικό και αποτελεσματικό σχολείο*. Αθήνα: ΕΚΕΔΙΣΥ.
- Kovacs, G. (2010). Stressors leading to teacher burnout in adult education and ways of prevention helping the language teacher. *Academic and Applied Research in Military Science*, 9(1), pp.117-123.
- Kyriacou, C., & Sutcliffe, J. (1978). Teacher stress: Prevalence, sources and symptoms. *The British journal of educational psychology*, 48, 159-167.
- Κυριαζή, Ν. (1999). *Η Κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Leiter, M.P. & Maslach, C. (2003). Areas of worklife: a structured approach to Organizational predictors of burnout. *Research in Occupational Stress and Well Being*, 3, 91-134.
- Maslach, C. (1982). *Burnout: The cost of caring*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, Inc.

- Maslach, C., S.E. Jackson, and M.P. Leiter. 1996. *Maslach Burnout Inventory Manual*. 3rd ed. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press
- Maslach, C., Schaufeli, W.B., & Leiter, M.P. (2001). Job burnout. *Annual Review of Psychology*, 52, 397-422.
- Mearns, J. & Cain, J. E. (2003). Relationships between teachers' occupational stress and their burnout and distress: Roles of coping and negative mood regulation expectancies. *Anxiety, Stress & Coping: An International Journal*, 16(1), 71-82
- Μούζουρα, Ε. (2005). *Πηγές και αντιμετώπιση επαγγελματικού-συναισθηματικού φόρτου εκπαιδευτικών: σύνδεση ατομικών και κοινωνικών συνθηκών έντασης* (Διδακτορική Διατριβή, Α.Π.Θ.).
- Mukundan, J. and Khandehroo, K. (2010). Burnout Among English Language Teachers In Malaysia. *Contemporary Issues in Education Research (CIER)*, 3(1), p.71.
- Newcomb, L., Betts, S. and Cano, J. (1987). Extent Of Burnout Among Teachers Of Vocational Agriculture In Ohio. *Journal of Agricultural Education*, [online] 28(1). Ανακτήθηκε από : <http://www.jae-online.org/index.php/back-issues/97-volume-28-number-1-1987/908-extent-of-burnout-among-teachers-of-vocational-agriculture-in-ohio>
- Λευθεριώτου, Π., & Παυλή-Κορρέ, Μ. (2014). Προγράμματα γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων της Γενικής Γραμματείας Διά Βίου Μάθησης: ιστορική αναδρομή και προοπτικές. Στο Α. Κυρίδης (επιμ.) *Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες και Διά Βίου Μάθηση*, σελ. 151-193. Θεσσαλονίκη: Παιδαγωγική Σχολή-ΤΕΠΙΑΕ ΑΠΘ
- Λιντζέρης, Π. (2007). *Η σημασία του κριτικού στοχασμού και του ορθολογικού διαλόγου στη θεωρία του Jack Mezirow για τη μετασχηματίζουσα μάθηση*. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαιδευτών Ενηλίκων
- Μαρίνη, Μ. (2010). *Ο Ρόλος του Εκπαιδευτή Ενηλίκων στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας. Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας «Αργώ»*. (Διπλωματική Εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

- Mancini, V., Wuest, D., Vantine, K. and Clark, E. (1984). The Use of Instruction and Supervision in Interaction Analysis on Burned out Teachers: Its Effects on Teaching Behaviors, Level of Burnout, and Academic Learning Time. *Journal of Teaching in Physical Education*, 3(2), pp.29-46
- Manlove, E. (1993). Multiple correlates of burnout in child care workers. *Early Childhood Research Quarterly*, 8(4), 499-518. doi: 10.1016/s0885-2006(05)80082-1
- Mezirow, J., κ συν., κ. Κόκκος, Α. (επιμ.) (2006). *Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Mezirow, J. (2009). Μια επισκόπηση της Μετασχηματίζουσας Μάθησης. Στο: Κ., Illeris (επιμ.), *Σύγχρονες Θεωρίες Μάθησης, 16 θεωρίες μάθησης...με τα λόγια των δημιουργών τους*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Mezirow, J. (2009). *Transformative Learning in Practice: Insights from Community, Workplace and Education*, Jossey-Bay Inc.
- Μόττη - Στεφανίδου, Φ. (2000). Επαγγελματική εξουθένωση ειδικού προσωπικού σχολικών μονάδων ατόμων με ειδικές ανάγκες και μελών ομάδων ιατροπαιδαγωγικών κέντρων. Στο Α. Καλαντζή – Αζίζι & Η. Γ. Μπεζεβέγκης (Επιμ), *Θέματα επιμόρφωσης, ευαισθητοποίησης στελεχών ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων (5-103)*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ντάρδα, Α. (2017). *Αντιλήψεις Εκπαιδευομένων στα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης Δευτέρου Επιπέδου Δυτικής Αττικής για τον Ρόλο του Εκπαιδευτή Ενηλίκων στα Προγράμματα των Κέντρων Δια Βίου Μάθησης Δευτέρου Επιπέδου*. (Διπλωματική Εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
- Πανταζοπούλου, Φ. (2003). *Εργασιακό περιβάλλον και Ψυχικές Επιπτώσεις*. Αθήνα: Ελληνικό Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας.
- Παπαδάτου, Δ. & Αναγνωστόπουλος, Υ. (1997). Η Ψυχολογία στο χώρο της Υγείας, (σελ. 242-262). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Παππά, Β. (2006). Το στρες των Εκπαιδευτικών και οι παράγοντες που συμβάλλουν στην επαγγελματική εξουθένωση. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων* τ.11 σελ.135-142.
- Παπαγεωργίου, Η. (2010). *Διερεύνηση των Επιστημολογικών Πεποιθήσεων Εκπαιδευτών Ενηλίκων*. Στο: Δ., Βεργίδης & Α., Κόκκος (επιμ.). Εκπαίδευση Ενηλίκων – Διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Papastylianou, A., Kaila, M., & Polychronopoulos, M. (2009). Teachers' burnout, depression, role ambiguity and conflict. *Social Psychology of Education*, 12, 295- 314.
- Pierce, C. M. B., & Molloy, G. N. (1990). Psychological and biographical differences between secondary school teachers experiencing high and low levels of burnout. *British Journal of Educational Psychology*, 60, 37–51.
- Pines, M. (1986). Who is to blame for helper's burnout? Environmental impact. In C. D. Scott & J. Hawk (Eds), *Heal Thyself: The Health of Health Care Professionals*. New York: Bruner/Mazel Publications
- Platsidou, M. & Agaliotis, I. (2009) Burnout, Job Satisfaction and Instructional Assignment- related Sources of Stress in Greek Special Education Teachers, *International Journal of Disability, Development and Education*, 55(1), 61-76.
- Πολυχρονόπουλος, Μ. Κ. (2008). *Παράγοντες ψυχικής υγείας του Έλληνα Δασκάλου και η σχέση τους με την Επαγγελματική Εξουθένωση*. (Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου). Διαθέσιμο από το Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών.
- Πρόκου, Ε. (2004). Παγκοσμιοποίηση, Κοινωνία της Γνώσης και Δια Βίου Μάθηση. *Εκπαίδευση Ενηλίκων*(2), σσ. 4-10.
- Ratcliff, D. (2002) *Notes for Five Part Seminar on Qualitative Research*. Ανακτήθηκε από <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/026537880802500306>
- Robson, C. (2010). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου* (μτφ. Β. Νταλάκου, & Κ. Βασιλικού). Αθήνα: GUTENBERG.

- Rogers, A. (1999). *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων* (μτφ. Μ. Παπαδοπούλου & Μ. Τούμπρου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Russell, D., Altmaier, E. and Van Velzen, D. (1987). Job-related stress, social support, and burnout among classroom teachers. *Journal of Applied Psychology*, 72(2), pp.269-274.
- Schwab, R.L, Jackson S.E. & Schuler, R.S. (1986). Educator Burnout: Sources and Consequences. *Educational Research Quarterly*, 10(3).
- Σπανέα, Σ. (2014). *Επαγγελματική εξουθένωση των Εκπαιδευτών Ενηλίκων του προγράμματος «Οδυσσέας»: Συνθήκες εργασίας και στάσεις προς την επιμόρφωση*. (Διπλωματική Εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
- Σπυρομήτρος, Α., & Ιορδανίδης, Γ. (2017). Σύνδρομο Επαγγελματικής Εξουθένωσης και Επαγγελματικό Άγχος των Εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης: Η περίπτωση της Περιφέρειας Δυτικής Θεσσαλονίκης. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 10.
- Στάγια, Δ. (2014). *Το επαγγελματικό άγχος και η επαγγελματική εξουθένωση των εκπαιδευτικών στην εποχή της οικονομικής κρίσης*. (Διπλωματική Εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
- Στάγια, Δ., & Ιορδανίδης, Γ. (2014). Το επαγγελματικό άγχος και η επαγγελματική εξουθένωση των εκπαιδευτικών στην εποχή της οικονομικής κρίσης. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 7, 199-217. Ανακτήθηκε από <http://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/5814?mode=more>
- Stimpfel, A., Sloane, D., & Aiken, L. (2012). The Longer The Shifts For Hospital Nurses, The Higher The Levels Of Burnout And Patient Dissatisfaction. *Health Affairs*, 31(11), 2501-2509.
- Tight, M. (2002). *Key concepts in adult education and training*. Psychology Press.
- Τσακίριδης, Α. (2016). *Διερεύνηση των απόψεων Εκπαιδευτών Ενηλίκων της μη τυπικής εκπαίδευσης σχετικά με το ρόλο τους*. Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο / Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, Πάτρα.

- Τσιγαρίδα, Ε. (2014). *Επαγγελματική ταυτότητα και αυτοαντίληψη των Εκπαιδευτών Ενηλίκων στην Ελλάδα*. Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο / Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, Πάτρα.
- Τσοποζίδου, Α. (2014). *Το επαγγελματικό προφίλ του εκπαιδευτή ενηλίκων στην Ελλάδα: ζητήματα ανάπτυξης δεξιοτήτων τους στο χώρο εργασίας*. Διπλωματική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης / Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Θεσσαλονίκη.
- Van Dick, R. & Wagner, U. (2001). Stress and strain in teaching: A structural equation approach. *British Journal of Educational Psychology*, vol. 71, p. 243-259.
- Φίλλιπς, Ν. (2004). Η βιωματική μάθηση: ορισμοί, προβληματισμοί, προϋποθέσεις. Στο: *Εκπαίδευση Ενηλίκων*, τετραμηνιαία έκδοση της Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων, τεύχος 3, σελ. 4-10, Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Φλουρής, Γ. (2003). *Σκέψεις για την αναζήτηση ενός πλαισίου επιμόρφωσης και διαβίου μάθησης των εκπαιδευτικών στην κοινωνία της γνώσης*. Αθήνα: Ατραπός
- Walter J., Van Lunen B., Walker S., Ismaeli Z., & Onate J. (2009). An Assessment of Burnout in Undergraduated Athletic Training Education Program Directors. *Journal Athletic Training*, 44(2), 190-196.
- Watts, J., & Robertson, N. (2011). Burnout in university teaching staff: a systematic literature review. *Educational Research*, 53(1), 33-50. <http://dx.doi.org/10.1080/00131881.201>
- Yong Z., & Yue, Y. (2007). Causes for burnout among secondary and elementary school teachers and preventive strategies. *Chinese Education and Society*, 40(5), 78-85.